

Boekbeoordelingen

Woordenboek der Nederlandsche Taal. - Rotterdam : AND Publishers, cop. 2000. - 1 CD-ROM. : kleur. + 1 handleiding (63 p.) + 1 tekst ([2] p.)

Systeemeisen: Windows 95/98, NT4 of hoger. Min. 8Mb vrij geheugen (16Mb aanbevolen).

ISBN: 90-5649-205-5. Prijs: f495,-

De tweede release van het *WNT op CD-Rom* is een geslaagd product. Aan de belangrijkste eisen die men mag stellen aan een elektronisch woordenboek wordt voldaan: de gebruiker kan, behalve 'gewoon' zoeken, een full-text search uitvoeren, zoeken op frasen, retrograde zoeken (nieuw in deze release), eigen aantekeningen maken en bewaren, en het woordenboek koppelen aan de tekstverwerker.

Het *WNT op CD-Rom* bestaat uit vier 'boeken': het *WNT*, de *Bronnenlijst*, de *Afkortingenlijst* en *Over het WNT*. Het *WNT* kent zeven zoekopties, die gebaseerd zijn op de verschillende onderdelen van een artikel (lemma): Ingangen, Kopjes (toelichting op de ingang, met onder meer etymologische informatie), Betekenis, Citaten, Opnoemers (= 'onzelfstandige' ingang, bijv. transportgoot binnen het artikel transport). Volledige tekst doorzoekt alle tekst van het *WNT* in alle onderdelen van de artikelen, Retrograde voert een retrograde full-text search uit. Tot slot kan men lokaal zoeken binnen een geselecteerd artikel.

Men kan zoeken met losse woorden (inclusief woorden met accenten of symbolen), frasen, combinaties van woorden waarvan er minstens één voorkomt (OF), die samen voorkomen (EN), of die in elkaars nabijheid voorkomen. Men kan zoeken naar woorden die met een specifieke combinatie van tekens beginnen met zgn. jokers, en men kan aangeven of men wel of geen onderscheid wenst te maken tussen hoofd- en kleine letters en letters met en zonder accent.

Het *WNT op CD-Rom* heeft, naast de afmeting, nog veel andere voordelen boven het papieren *WNT*. Hieronder bespreek ik enkele van de zoekmogelijkheden die uniek zijn voor de cd-rom. De citaten op de cd-rom vormen in feite een groot tekstcorpus, waarin men woorden in hun context kan onderzoeken. Een interessante mogelijkheid (zie de literatuurlijst) is het gebruik van de citaten voor het dateren van woorden. Soms blijkt dat een woord in een citaat voorkomt dat ouder is dan de oudste vindplaats die in het lemma van dat woord zelf wordt gegeven. Door de full-text search worden ook de mogelijkheden voor het onderzoek naar varianten verruimd. De ingang Kopjes kan gebruikt worden voor onderzoek naar ontleningen (vgl. Van der Sijs 1997 en 1999). Uitdrukkingen kan men vinden door met het nabijheids criterium te zoeken, met bijv. 'kat #5 spek', wat alle vindplaatsen oplevert waar het woord 'kat' en 'spek' hoogstens vijf woorden van elkaar gescheiden zijn. De, in deze release nieuwe, Retrograde zoekmogelijkheid is zeer interessant voor morfologisch onderzoek. Tot slot kan men via de ingang Betekenis onderzoek doen naar synoniemen en collocaties.

De gehanteerde zoekingen zijn vaak, maar niet altijd, de meest doeltreffende. De verschillende zoekingen lijken te zijn ontstaan doordat men de bestaande artikelen in stukken heeft gehakt. Deze stukken heeft men vervolgens tot zoekingen gemaakt. Dat is niet altijd de meest logische optie. Ik kan me bijvoorbeeld slecht voorstellen dat een gebruiker alleen zou willen zoeken in Opnoemers. Veel eerder kan ik me voorstellen dat iemand wil zoeken in Ingangen + Opnoemers; beide hebben een vergelijkbare structuur, namelijk een woord, de betekenis en vaak één of meerdere citaten. De zoekingen Ingangen en Opnoemers zouden wat mij betreft dan ook vervangen mogen worden door de zoekingen 'Ingangen' en 'Ingangen + Opnoemers'. Iets vergelijkbaars geldt voor Betekenis, waarbij ik het liefst zou willen kunnen kiezen voor een beperkte zoekmogelijkheid (betekenissen van ingangen) en een ruime (betekenissen van ingangen + opnoemers). Een aantal interessante zoekingen voor de citaten ontbreken, namelijk auteur, bron en datum. Dit hangt samen met tekortkomingen van het 'papierene' *WNT*. Nogal wat bronnen zijn niet gedateerd, en ook met verwijzingen naar auteurs is zeer inconsistent omgegaan. Aanvullingen op dit vlak blijven een wens, en niet alleen van mij, voor een volgende editie.

Tot slot enige tips voor het gebruik van de zoekingen. Betekenissen zoekt alleen in de

betekenissen van een ingang, niet in betekenissen van opnoemers. Citaten zoekt in citaten bij zowel ingangen als opnoemers. Utdrukkingen staan vermeld onder de betekenis. Opnoemers zijn lang niet altijd te vinden, omdat die met name in eerdere delen van het *WNT* niet voluit geschreven zijn, maar afgekort. De opnoemers onder *boek* beginnen als volgt: *Boekband*, *-beoordeelaar*, met als gevolg dat *boekbeoordelaar* als opnoemer niet te vinden is. Ik herhaal hierbij het verzoek van anderen dat in een nieuwe editie alle opnoemers in hun volledige vorm worden vermeld.

Het is erg spijtig dat het *WNT* geen standaard ‘fuzzy’ zoekmogelijkheid heeft, waarmee men woorden kan vinden die op elkaar lijken. Dit is wel gewenst, omdat het *WNT* een zeer lange periode bestrijkt, en men dan ook veel varianten van woorden aantreft. Bij het zoeken verschijnen deze varianten als verschillende resultaten of ingangen. Als men bijvoorbeeld een full-text search doet naar wijsd ziet men onder het resultaat ‘wijsd’ resp. ‘WIJDS(CH, Wijsdch, wijsdch, Wijsdchaakte, wijsdchaakte, wijsdsche, Wijsdscheepen, wijsdschen’. Het werken met jokers (‘wijsd*’) is mogelijk, maar dat lost het probleem niet op dat *w/Wijsdchaakte* en *Wijsdscheepen* niet in dit rijtje thuishoren, en dus niet getoond moeten worden. Het moet heel goed mogelijk zijn om een zoekmogelijkheid in te bouwen die, op basis van veel voorkomende variaties (*s/sch*, *acht/agt*, vervoegingen, verbuigingen) varianten kan vinden, al zal men altijd enige ruis houden.

De manier waarop de gebruiker in het *WNT op CD-Rom* kan zoeken, wijkt af van wat gebruikelijk is. Doorgaans kan men in applicaties als woordenboeken, databases en zoekmachines op het web, op twee manieren zoeken: men kan ‘eenvoudig zoeken’ door woorden, operatoren en gewenste opties in een invulveld te typen, of geavanceerd zoeken waarbij men de woorden intypt en operatoren of opties kan uitkiezen.

Deze standaardrelatie tussen eenvoudig en geavanceerd zoeken is bij het *WNT op CD-Rom* afwezig. In het hoofdscherm bevindt zich voor het zoeken een ‘kaal’ invulveld. Er staat niet bij dat dit ‘eenvoudig zoeken is’, en er is ook geen directe link naar ‘geavanceerd zoeken’. Ook aan de verwachting dat men met eenvoudig en geavanceerd zoeken in principe hetzelfde kan, in het laatste geval alleen met hulp van het programma, wordt gelogenstraft. Alle complexe zoekmogelijkheden als het zoeken met combinaties en jokers, zijn alleen mogelijk binnen geavanceerd zoeken.

Het zoeken in het *WNT* gebeurt niet alleen door het intypen van woorden in het invulveld. Ook kan men verder ‘doorzoeken’ door een in het resultaat scherm gepresenteerd woord op zijn beurt als zoekterm gebruiken. Jammer is dat men dat niet kan doen op de manier die men zou willen, namelijk men dubbelklikt en het woord verschijnt in het invulveld. In plaats daarvan moet men de optie ‘Zoeken -> Artikelen met selectie tonen’ hanteren. Het is helaas niet mogelijk om met deze methode via een bronvermelding bij een bron te komen. Een verbetering waarbij men aangeeft of men met het geselecteerde fragment wil zoeken in ingangen, volledige tekst of in de bronnen, is gewenst.

Hoe zoekresultaten gepresenteerd worden, is ten dele afhankelijk van het soort zoekopdracht. Als men in het hoofdscherm zoekt op ingangen, dan wordt links in het scherm een lijst met ingangen getoond, en rechts de inhoud van de geselecteerde ingang. De ingangen worden vermeld zoals ze in het *WNT* staan, dus zoeken op kat levert op ‘KAT (I), KAT (II), KAT (III), KAT (IV)’. Handiger zou het zijn als in plaats daarvan de term werd vermeld zoals die in het woordenboek achter het lemma staat, bijv. KAT (Scheepsnaam), of een aanduiding van de woordsoort.

Bij het zoeken met de andere mogelijkheden valt op dat de presentatie van de resultaten anders is wanneer er één treffer is gevonden (dan krijgt men dat resultaat direct op het scherm te zien) dan wanneer er meerdere treffers zijn (dan verschijnt er een klein schermje met de treffers). Na het klikken in het schermje wordt de gebruiker netjes naar het gevonden woord gebracht, dat in een rood kaderje staat. Dit is een verbetering ten opzichte van de vorige versie, die de gebruiker naar het begin van het artikel leidde.

De cd-rom biedt de gebruiker een aantal handige opties. Zo kan de gebruiker binnen artikelen eigen aantekeningen maken. De aantekeningen worden in een apart bestand opgeslagen. In een situatie als het onderwijs waarin meerdere studenten gebruik maken van dezelfde computer is dat heel handig, want zo kan iedereen toch met zijn eigen aantekeningen werken.

De aantekeningen kunnen op iedere gewenste plek binnen het artikel worden geplaatst. Onhandig en overbodig is dat een aantekening een aparte naam moet hebben.

De gebruiker kan artikelen verzamelen door ze op het prikbord te plaatsen, en desgewenst verschillende prikborden bewaren en weer oproepen. De Historie bevat een lijst met geraadpleegde artikelen, en Resultaten bevat de resultaten van de laatst gegeven opdracht. Vanuit de Historie en de Resultaten kan men desgewenst artikelen op het prikbord plaatsen.

Het werken met de cd-rom begon voor mij met een probleemloze installatie, zowel onder Windows 98 als Windows 2000. Het koppelen aan Word 2000 lukte aanvankelijk niet; nadat ik in Word onder Macro de optie Security teruggezet had van High naar Medium, lukte het wel. De (handleiding bij de) standaardinstallatie voorziet niet in de mogelijkheid om het *WNT* naar de harde schijf te kopiëren, maar dit kan men eenvoudig bewerkstelligen door een map aan te maken en daar de hele cd-rom naartoe te kopiëren.

Uit dit voorbeeld komt het grootste gebruikersprobleem van de cd-rom naar voren: het gebrek aan uitleg. Het helpbestand noemt noch het probleem van de macrobeveiliging in Word, noch de mogelijkheid voor installatie van de bestanden op de harde schijf. Onder het menu Help zitten drie helpbestanden met verwarrende namen. Het onderste, 'echte' helpbestand, getiteld 'Inhoudsopgave', is zeer onvolledig. Zo ontbreekt een uitleg over de mogelijkheden van de verschillende zoekopties, evenals een uitleg over de indices. In het menu wordt met een aantal termen gewerkt, waarvan de betekenis niet direct voor de hand ligt, maar van bijv. Artikel en Boekenplank wordt niet uitgelegd wat ze betekenen. Ik mis een stukje over de reden voor een nieuwe release en de verschillen tussen de eerste en de tweede release. De *Inleiding* op de cd-rom tot slot, is een tekst die duidelijk is geschreven voor papier. Tot slot ontbreekt op de cd-rom een inleiding in het *WNT* voor studenten.

Een gebrekkige uitleg is ook een terugkerend kenmerk in de interface. Wie dat wil, mag raden naar de functie van de iconen onder in het scherm:

Wat ik verder erg mis is een BACK-toets waarmee de gebruiker terug kan naar het vorige scherm. Tot slot: bij de presentatie van de resultaten heeft men zoveel mogelijk het uiterlijk van het *WNT* aangehouden, met als resultaat dat ingangen, kopjes, citaten en betekenissen niet zichtbaar van elkaar verschillen. Voor de gebruiker zou het makkelijk zijn als ze wel duidelijk te onderscheiden zouden zijn. Ook heeft men gemeend het geheel te moeten opvrolijken door op de achtergrond grote schrijfmachineletters door te laten schemeren, wat niet bevorderlijk is voor de leesbaarheid.

Judith Schoonenboom

LITERATUUR OVER HET *WNT* OP CD-ROM

- Brandt Corstius 1997 – H. Brandt Corstius: 'Wat de cd van het *WNT* nog meer onthult'. In: *Trefwoord* 11 (1997), p. 9-13
- E[ngelsman] 1998 – J[aap] E[ngelsman]: 'Dateren via de cd-rom van het *WNT*'. In: *Trefwoord* 12 (1998), p. 236-237.
- G[eluk] 1998 – H[ans] G[eluk]: 'Dateren via de cd-rom van het *WNT*, een reactie'. In: *Trefwoord* 12 (1998), p. 237-238.
- Geluk 1997 – Hans Geluk: 'Elektronisch dateren via de cd-rom van het *WNT*'. In: *Trefwoord* 11 (1997), p. 129-132.
- Kruyt 1998 – Truus Kruyt: 'Het *WNT*: een schitterende diamant in een elektronische schatkamer'. In: *Trefwoord* 13 (1998), p. 84-86.
- Mooijaart 2000 – Marijke Mooijaart: 'Nieuwe cd-rom van het Woordenboek der Nederlandsche Taal'. In: *Neder-L* 2000, bulletin 0003.a. Lit: 0003.13.
- Nederlof 1998 – Gijs Nederlof: 'Fouten en onvolkomenheden in de cd-rom van het *WNT*'. In: *Trefwoord* 12 (1998), p. 20-27.
- S[anders] 1995 – E[woud] S[anders]: 'WNT op CD-rom'. In: *Trefwoord* 10 (1995), p. 143.
- Sanders 1995 – Ewoud Sanders: 'Het *WNT* op cd'. In: *Onze Taal* 64 (1995), p. 150-151.

- Van der Sijs 1997 – Nicoline van der Sijs: 'Mogelijkheden en onmogelijkheden van de cd-rom: een praktijkvoorbeeld'. In: *Trefwoord* 11 (1997), p. 25-29.
- Van der Sijs 1999 – Nicoline van der Sijs: 'De waarde van het Elektronische WNT (EWNT) voor etymologisch onderzoek'. In: *Nederlandse taalkunde* 4 (1999), p. 76-91.
- Tempelaars 1998 – Rob Tempelaars: 'Wat u altijd al had moeten weten over de cd-rom van het WNT, maar...'. In: *Trefwoord* 12 (1998), p. 9-19.
- Tempelaars 2000 – Rob Tempelaars: 'De voornaamste verschillen tussen de oude en de nieuwe cd-rom van het WNT'. In: *Trefwoord* februari 2000.
- Vanden Eynde 2000 – Christof Vanden Eynde: '800 jaar Nederlands op twee schijfjes. Het 'WNT' op cd-rom en de cd-rom Middelnederlands'. <http://users.pandora.be/christof.vandeynde/overtaal.html>.

Fonologische atlas van de Nederlandse dialecten / door J. Goossens, J. Taeldeman, G. Verleyen. – Dl. 1, 1998. Gent : Koninklijke Academie voor Nederlandse Taal- en Letterkunde ; 46 cm. - (Bouwstenen op het gebied van de Nederlandse naamkunde, dialectologie en filologie, ISSN 1374-2094)
ISBN 90-72474-22-8 Prijs: € 123,-

In de Fonologische Atlas van de Nederlandse Dialecten (*FAND*), waarvan het eerste deel – over de klinkers die in het Westgermaans kort waren – hier besproken wordt, culmineert de Nederlandse en Vlaamse fonologische dialectgeografie van de twintigste eeuw.¹ Het deel presenteert het fonologische materiaal dat verkregen is in het grootscheepse project Goeman-Taeldeman (GTP, dat beschreven is in Goeman en Taeldeman 1996). Dit materiaal is op een groot aantal helder gekleurde en overzichtelijke (en met behulp van de computer samengestelde) symboolkaarten gedrukt en voorzien van beknopt maar duidelijk en deskundig commentaar door enkele vooraanstaande beoefenaars van het vakgebied.

De *FAND* zal uiteindelijk uit drie delen bestaan. Deel 2 zal de lange klinkers uit het Westgermaans behandelen en deel 3 de medeklinkers (beide delen waren nog niet verschenen op het moment dat deze bespreking geschreven werd). De delen bestaan uit stevige mappen met grote (A3) losbladige kaarten. Vooraan in het eerste deel staat een 'voorlopige algemene inleiding' tot de hele reeks, die vervangen zal worden door een definitieve tekst bij het verschijnen van deel 3. Na deze inleiding volgen een 'voorbericht tot de eerste aflevering', een legenda van gebruikte tekens en kleuren, een kaart met Kloeke-codes van de opneemplaatsen, een kaart met 'natuurlijke streken' in het Nederlandse taalgebied, een kaartenindex, een bibliografie, de 127 kaarten met commentaar die de kern van deze publicatie vormen, een alfabetisch register op de in het commentaar genoemde woorden en een inhoudstafel. Er is voor gekozen om voor elke klinkervariant op alle kaarten hetzelfde symbool te gebruiken, en verder om gelijkkluidende klinkers zoveel mogelijk door gelijkvormige of gelijkkleurige symbolen weer te geven.

Een dialectgeograaf in het midden van de twintigste eeuw kon van een atlas als deze alleen dromen. Een grote hoeveelheid werkracht, doorzettingsvermogen, vakkennis en moderne techniek hebben hem nu mogelijk gemaakt. De liefhebber kijkt uit naar de volgende delen, die hopelijk snel zullen komen.

Tegelijkertijd is het verschijnen van de *FAND* een aanleiding om na te denken over hoe een taalkundige atlas er in de eenentwintigste eeuw en vanuit een synchroon perspectief er uit zou zien; hoe we nu een ideale atlas zouden maken. Ik denk dat de *FAND* slechts in weinig opzichten op zo'n atlas lijkt. Zowel inhoudelijk als wat de presentatie betreft zouden er in een geheel nieuwe, ideale atlas enkele zaken worden vernieuwd. Inhoudelijk zou de atlas nauwer aansluiten op inzichten in de synchrone fonologie (ik vind het bijvoorbeeld opvallend dat een standaardreferentie over de Nederlandse fonologie als Booijs 1995 in de bibliografie helemaal niet voorkomt). Wat de presentatie betreft zou er veel meer gebruik gemaakt worden van technologische middelen die enkele jaren geleden, toen begonnen werd met de productie van dit grote werk, nog niet beschikbaar waren: de gegevens zouden gepresenteerd worden op een beeldscherm in plaats van op papier. Ik ga in deze bespreking vooral in op deze aspecten voor